

تبیین مصادیق ساحت اجتماعی تعلیم و تربیت در قرآن

فصل اول: کلیات پژوهش

چکیده: در این پژوهش، با هدف تبیین مصادیق «ساحت اجتماعی» نظام تعلیم و تربیت از دیدگاه قرآن، نخست به تعریف و مفهوم‌شناسی ساحت اجتماعی در تعلیم و تربیت پرداخته می‌شود. سپس با استفاده از مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و دیگر اسناد بالادستی، جایگاه ساحت اجتماعی در نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. در ادامه، آیات مرتبط با ارزش‌ها و آموزه‌های اجتماعی قرآن کریم (مانند تعاون، عدالت، امانت‌داری و برادری ایمانی) مورد تحلیل قرار گرفته و مصادیق تربیت اجتماعی در آنها استخراج می‌شود. در فصل پایانی، یافته‌های قرآنی با اهداف و رویکردهای سند تحول مقایسه و بررسی تطبیقی انجام می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که آموزه‌های اجتماعی قرآن (از جمله تأکید بر همکاری در خوبی‌ها^۱، عدالت و امانت‌داری^۲ و برادری مؤمنان^۳) کاملاً با اهداف سند تحول بنیادین هماهنگ بوده و مبانی نظری محکمی را برای تقویت بعد اجتماعی آموزش و پرورش اسلامی فراهم می‌آورند.

مقدمه: تعلیم و تربیت اسلامی دارای ابعاد چندگانه‌ای است که در اسناد بالادستی کشور بر شش «ساحت» تقسیم‌بندی شده است^۴. یکی از مهم‌ترین این ابعاد، ساحت اجتماعی و سیاسی است که بر تعامل مناسب با دیگران، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پرورش مهارت‌های شهروندی تأکید دارد^۵. در سند تحول بنیادین، سازوکار تعلیم و تربیت در هر شش ساحت باید «منطبق بر نظام معیار اسلامی» و مبتنی بر آموزه‌های قرآن کریم و سنت معصومین (ع) باشد^۶. از این‌رو، پرداختن به مصادیق تربیت اجتماعی در قرآن، می‌تواند راهنمای عملیاتی‌سازی این ساحت در نظام آموزشی کشور باشد. مسئله اساسی این پژوهش آن است که «آیا آموزه‌های قرآنی مشخصی در زمینه ساحت اجتماعی تعلیم و تربیت وجود دارد؟ این آموزه‌ها چه مصادیقی دارند و چگونه با اهداف و رویکردهای سند تحول بنیادین متناسب است؟».

بیان مسئله: در حالی که سند تحول بنیادین به صراحت بر پیشینه مذهبی، اجتماعی و سیاسی نظام آموزشی تأکید دارد^۶، به نظر می‌رسد بین برنامه‌های تربیتی رسمی و آموزه‌های اجتماعی قرآن پیوند نظری روشنی وجود ندارد. از سوی دیگر، پژوهش‌های آموزش و پرورش کمتر بر تحلیل مستقیم متون دینی در تعریف ساحت اجتماعی پرداخته‌اند. لذا ضرورت دارد مصادیق و اصول اجتماعی تعلیم و تربیت در متون قرآنی شناسایی شده و بازتاب آنها در اسناد رسمی مورد ارزیابی قرار گیرد.

اهمیت موضوع: تربیت اجتماعی دانش‌آموزان برای زندگی در جامعه اسلامی و پرورش «انسان صلح اجتماعی» از اهداف کلان آموزش و پرورش است. آموزه‌های قرآنی درباره عدالت، همکاری و مسئولیت اجتماعی، می‌تواند بنیان نظری این تربیت را تقویت کند. انطباق بین آموزه‌های قرآنی و سند تحول بنیادین، سند «نظام معیار اسلامی» را در تعلیم و تربیت تحقق می‌بخشد^۶. از این‌رو، روشن‌سازی مصادیق قرآن در ساحت اجتماعی می‌تواند به توسعه راهکارهای تربیتی با رویکرد اسلامی کمک کند.

اهداف پژوهش: اهداف این پژوهش عبارتند از: (۱) تبیین مفهوم «ساحت اجتماعی» تعلیم و تربیت از منظر اسناد تربیتی؛ (۲) استخراج آموزه‌های اجتماعی قرآنی مرتبط با این ساحت (مانند تعاون اجتماعی، عدالت، امانت‌داری و برادری ایمانی)؛ (۳) تحلیل مفهومی آیات منتخب و توضیح کارکرد تربیتی آنها؛ (۴) بررسی تطبیقی این آموزه‌ها با اهداف و رویکردهای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.

پرسش‌های پژوهش: پرسش‌های اصلی عبارتند از: الف) ساحت اجتماعی تعلیم و تربیت چگونه تعریف شده و مولفه‌های آن چیست؟ ب) قرآن کریم در چه آیات و با چه مفاهیمی به تربیت اجتماعی انسان‌ها توجه دارد؟ ج) آموزه‌های

قرآنی یادشده چه مصادیقی برای نظام آموزشی اسلامی دارند؟ (د) این آموزه‌ها چگونه با مفاد سند تحول بنیادین و سایر اسناد تربیتی تطبیق می‌یابند؟

فصل دوم: مبانی نظری

در این فصل به تعریف «ساحت تربیت اجتماعی» و مبانی نظری مرتبط پرداخته می‌شود. واژه ساحت در زبان فارسی به معنای «عرصه، دامنه» است و در تعلیم و تربیت به حوزه‌ای از فعالیت اشاره دارد که مربوط به پرورش بخشی از ابعاد انسانی است ⁷. بر اساس مبانی سند تحول بنیادین، شش ساحت تربیتی شامل ساحت اعتقادی-اخلاقی، ساحت زیستی-بدنی، ساحت اجتماعی-سیاسی، ساحت اقتصادی-حرفه‌ای، ساحت علمی-فناوری و ساحت هنری-زیبایی‌شناختی است ⁴. در این میان، «ساحت اجتماعی و سیاسی» به توانمندسازی افراد برای زندگی اجتماعی و ایفای نقش در جامعه می‌پردازد. به گونه‌ای که آموزه‌ها و هدف‌های این ساحت بر «تعامل مناسب با دیگران» و «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» تمرکز دارد ⁵. آموزش مهارت‌های ارتباطی، آگاهی از حقوق و تکالیف اجتماعی و پرورش روحیه همیاری، از جمله نمونه‌های اجرایی در این ساحت محسوب می‌شوند ⁸.

از منظر تربیت اسلامی، انسان هم موجود فردی است و هم دارای ابعاد اجتماعی و تربیتی. قرآن کریم و سنت معصومان (ع) در منابع اسلامی به پرورش اجتماعی فرد و جامعه توجه زیادی دارند. به عنوان مثال، آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» بیانگر برادری و همبستگی اجتماعی میان مؤمنان است ³. همچنین آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى...» نشان می‌دهد ملاک ارزش افراد در نزد خداوند، تقوا و اخلاق است نه نژاد یا طبقه اجتماعی ⁹. این آموزه‌ها مبنایی برای برابری و احترام متقابل در جامعه اسلامی فراهم می‌آورد. در مباحث غربی نیز مفاهیمی مانند شهروند شایسته و مهارت‌های اجتماعی اهمیت یافته است، اما در متن دینی ما قرآن و سنت محور اصلی هویت و رفتار اجتماعی انسان محسوب می‌شوند.

در اسناد رسمی ایران نیز رویکردی تمام‌ساحتی و کل‌نگر در تعلیم و تربیت وجود دارد. به گفته سند تحول بنیادین، فرآیند تعلیم و تربیت در تمامی ساحت‌ها باید بر «نظام معیار اسلامی» مبتنی باشد که مبانی و ارزش‌های آن «برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (ع) و عقل» است ⁶. این نظام معیار اسلامی در میان گزاره‌های ارزشی سند، به روشنی بر قرآن کریم و سنت تأکید می‌کند ¹⁰. بنابراین، بررسی مفاهیم قرآن در حوزه اجتماعی نه تنها با رویکرد دینی ما منطبق است، بلکه زمینه‌ساز تحقق اهداف سند تحول در تربیت اجتماعی و سیاسی دانش‌آموزان خواهد بود.

فصل سوم: تحلیل مفهومی آیات قرآن مرتبط با ساحت اجتماعی تعلیم و تربیت

در این فصل، تعدادی از آیات قرآن کریم که بار معنایی تربیتی و اجتماعی دارند، تحلیل مفهومی می‌شوند تا مصادیق ساحت اجتماعی در تعلیم و تربیت اسلامی تبیین گردد. در هر زیرعنوان، آیه و معنی آن ذکر و سپس برداشت تربیتی-اجتماعی آن بیان خواهد شد.

• **تعاون بر نیکی و پرهیزگاری:** قرآن در سوره مائده خطاب به مؤمنان می‌فرماید: «... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ» ¹؛ یعنی «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در راه نیکی و پرهیزگاری با هم تعاون کنید، و هرگز در راه گناه و تعدی همکاری ننمایید!» ¹. این آیه به صراحت از کار گروهی در مسیر امور خیر و کمک متقابل در راه تقوا سخن می‌گوید و فساد و همکاری در ناهنجاری‌ها را نهي می‌کند. در بُعد تربیت اجتماعی، این آموزه بیانگر اهمیت دوستی و همکاری دانش‌آموزان و معلمان برای تحقق ارزش‌های اجتماعی است. فراگیری و تمرین کار گروهی و مسئولیت‌پذیری در امور جمعی از جمله نتایج تربیتی این آیه است.

• **عدالت و امانت‌داری:** آیه ۵۸ سوره نساء می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ»^{۱۱} . ترجمه آن این است: «خداوند به شما دستور می‌دهد امانت‌ها را به صاحبان‌شان بازگردانید و هنگامی که درباره مردم داوری می‌کنید، عادلانه حکم کنید»^{۱۲} . این فرمان قرآنی، اصل دوگانه‌ای را مشخص می‌کند: حفظ امانت (که شامل هر سرمایه مادی و معنوی است) و اجرای عدالت در داوری. از منظر تربیت اجتماعی، این آیه به مربیان می‌آموزد که در هر موقعیت اجتماعی -چه دوستی باشد، چه آزمون علمی، چه داوری در مسابقات ورزشی و یا حتی مسائل حقوقی- باید امانت‌داری و عدالت را رعایت کنند^{۱۳} . به گزارش خبرگزاری ایسنا، این دو حکم (امانت‌داری و عدالت) «زیربنای یک جامعه سالم انسانی» است^{۱۳} . در نظام آموزشی نیز، ترویج صداقت، درستکاری و رفتار منصفانه میان دانش‌آموزان و مربیان، مصداق عملی تربیت این ارزش‌هاست.

• **برادری ایمانی و وحدت اجتماعی:** قرآن در آیه ۱۰ سوره حجرات می‌فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَعْيُنِكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»^۳ . ترجمه این آیه بدین معناست: «مؤمنان همه با هم برادرند؛ پس میان برادران خود (در صورت بروز اختلاف)، صلح برقرار کنید و از خدا پروا کنید تا مشمول رحمت او گردید»^۳ . این فرمان بر ضرورت اتحاد، مدارا و همدلی در میان اعضای یک جامعه ایمانی تأکید دارد. از منظر تربیت اجتماعی، این آیه به معلمان و دانش‌آموزان درس وحدت و هم‌افزایی می‌دهد؛ یعنی باید در مواقع درگیری یا اختلاف، به عنوان یک «خانواده ایمانی» برای حل مسئله تلاش شود. همچنین، رعایت تقوا به عنوان زمینه ساز رحمتی برای جمع، به تربیت اخلاقی در اجتماعی کمک می‌کند.

• **ارزش متفاوت مردم در نزد خداوند:** آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ»^۹ می‌گوید: «ای مردم! ما شما را از یک مرد و یک زن آفریدیم و شما را به تیره‌ها و قبایل قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ و گرامی‌ترین شما نزد خدا، با تقواترین شماست.»^۹ . این آیه (معروف به آیه شعوبیه) اصل برابری ذاتی انسان‌ها و ارزش‌گذاری بر پایه تقوا (نه نژاد، طبقه یا ملیت) را بیان می‌کند. در قالب تربیتی، تأکید بر این نکته است که مربیان باید به تفاوت‌های ظاهری (نژاد، جنس، زبان) اهمیت نداده و با همه انسان‌ها فارغ از قومیت، با احترام و عدالت رفتار کنند. چنین رویکردی، بذر مهربانی و همزیستی مسالمت‌آمیز در جامعه را می‌پراکند.

علاوه بر موارد بالا، مفاهیم دیگری مانند امر به معروف و نهی از منکر، احسان به پدر و مادر و نزدیکان و مدارا و گذشت در روابط فردی در قرآن به چشم می‌خورد که در ابعاد اجتماعی تعلیم و تربیت قابل تأمل است. برای مثال، قرآن می‌فرماید «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ...»^{۱۴} که دستور به عدالت و نیکوکاری می‌دهد؛ یا در آیاتی چون «وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَتَذَكَّرُونَ» (آل عمران: ۹) بر اکرام نزدیکان سفارش شده است. هر یک از این دستورها هنگامی که در محیط مدرسه و جامعه به کار گرفته شوند، نهادهای ساز فضايل اجتماعی را در پی دارند.

در تحقیقات مرتبط نیز به تأثیر آموزه‌های قرآنی در سلامت روابط اجتماعی اشاره شده است. به طور نمونه، حیدری و همکاران (۱۴۰۳) تأکید می‌کنند اصول مثبت قرآن در روابط اجتماعی بر آموزش عاطفی، شفقت و مهربانی و اخلاق اجتماعی مبتنی است^{۱۵} . بر این اساس، آموزش مهارت‌های عاطفی و همدلی در مدارس، بخشی از تربیت اجتماعی اسلامی به حساب می‌آید.

فصل چهارم: بررسی تطبیقی با اسناد نظام تعلیم و تربیت

در این فصل، آموزه‌های قرآنی بررسی‌شده در فصل گذشته با سیاست‌ها و اهداف اسناد بالادستی نظام آموزشی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تطبیق داده می‌شود. سند تحول، نظام آموزشی را موظف می‌کند که در «تمام ساحت‌ها» از جمله ساحت اجتماعی و سیاسی، بر مبانی اسلامی - شامل قرآن و سنت - عمل کند^۶ . در بند ۴ سند تحول آمده است که فرآیند تعلیم و تربیت در ساحت‌های مختلف «منطبق بر نظام معیار اسلامی (مبانی و ارزش‌های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (ع) و عقل)» باشد^۶ . بدین معنا که محتوا و روش‌های تربیتی در بعد اجتماعی باید منطبق با آموزه‌های الهی باشد.

ساحت اجتماعی در سند تحول: سند تحول برای «ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی» اهدافی چون آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی، مهارت‌های شهروندی، تقویت روحیه تعاون و وفاداری مدنی قائل است. به عنوان مثال، یکی از اهداف این ساحت در دوره ابتدایی «آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی» و «فراگیری مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی» ذکر شده است.⁸ این اهداف کاملاً با مفاهیم قرآنی (همچون همکاری و عدالت) هم‌خوانی دارد. چنان که آیه تعاون (مائده: ۲) روح همیاری و رعایت حق دیگران را آموزش می‌دهد¹ و آیات عدالت (نساء: ۵۸) بر توجه به حقوق مردم و دآوری عادلانه تأکید دارند.¹³

تطابق مفادی: آنچه در سند تحول «نظام معیار اسلامی» خوانده شده است⁶ در عمل به ارزش‌های قرآنی نزدیک است. به عنوان نمونه، در سند بر تقویت هویت اسلامی و تقویت روحیه مشارکت جمعی و مسوولیت‌پذیری تأکید شده است؛ موضوعاتی که قرآن آن را در قالب دعوت به انصاف و تعاون بیان کرده است.² همچنین سند تحول بر مشارکت خانواده و جامعه در تعلیم و تربیت تأکید دارد که زمینه‌ساز اخلاق اجتماعی و تعاون می‌شود. در مجموع می‌توان گفت آموزه‌های اجتماعی قرآن (عدالت، صداقت، همیاری، مدارا) بازتاب روشنی در راهبردهای سند تحول دارند.

نتایج تطبیقی: از بررسی تطبیقی مشخص می‌شود که هم اهداف کلان و خرد ساحت اجتماعی سند تحول، و هم برنامه‌های درسی ملی، مفاهیم همسو با آیات قرآن را در بر می‌گیرند. به عنوان مثال، سند تحول در معرفی نظام معیار می‌گوید: «آموزه‌های قرآن کریم، نقش معنوی و تربیتی پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین در تمام ساحت‌ها محوریت دارد»¹⁰. به عبارت دیگر، همان ارزش‌هایی که قرآن در ابعاد اجتماعی ترویج می‌کند (مهربانی، همیاری، عدالت) محور اصلی تربیت در سند تحول قرار گرفته‌اند. لذا کاربرد مصادیق قرآنی در برنامه‌های تربیتی مدرسه می‌تواند تحقق عملی اندیشه‌های سند را تسهیل کند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری: بررسی آیات قرآن کریم نشان داد که مفهوم «ساحت اجتماعی» در تعلیم و تربیت اسلامی به فراگیری فضایل جمعی و مسئولیت‌های اجتماعی اشاره دارد؛ اموری که قرآن مجید در آیات متعددی بدان پرداخته است. آیاتی چون «وتعاونوا علی البر والتقوی»¹، «إن الله یأمرکم أن تؤدوا الأمانات إلی أہلہا»¹³ و «إنما المؤمنون إخوة...»³، ارزش‌هایی مانند همکاری، امانت‌داری، عدالت و اتحاد را به عنوان هنجارهای اجتماعی تعلیم می‌دهند. این آموزه‌ها همسویی آشکاری با اهداف و ارزش‌های «نظام معیار اسلامی» در اسناد بالادستی دارد. به‌ویژه سند تحول بنیادین صراحتاً بر لزوم انطباق تعلیم و تربیت با آموزه‌های قرآن و تعالیم اهل بیت (ع) تأکید می‌کند⁶؛ امری که اساساً با تبیین مصادیق اجتماعی قرآن محقق می‌شود.

در پایان می‌توان گفت «تربیت اجتماعی» در چشم‌انداز تعلیم و تربیت اسلامی هم شامل پرورش روح همیاری و همکاری در جمع است و هم تقویت عدالت، صداقت و محبت متقابل. آموزه‌های قرآن کریم در این زمینه، علاوه بر متون دینی، در اسناد بالادستی آموزش و پرورش جایگاه ویژه‌ای یافته و باید در برنامه‌های درسی و فعالیت‌های تربیتی مدرسه مورد توجه قرار گیرند. تحقق ساحت اجتماعی مورد نظر سند تحول، مستلزم بازتاب مستمر مصادیق قرآنی مانند همدلی، عدالت‌خواهی و مسئولیت‌پذیری در محیط‌های آموزشی است، تا دانش‌آموزان علاوه بر دانش علمی، دارای هویت و کارکرد اجتماعی متعالی نیز باشند.

منابع

- قرآن کریم (به ویژه آیات مرتبط با برادری مؤمنان، تعاون، عدالت و امانت‌داری)¹³ ³.
- مکارم شیرازی، ناصر محسن (۱۳۹۰). تفسیر نمونه. قم: انتشارات اسراء.
- علامه طباطبائی، محمدحسین (۱۳۶۳). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: انتشارات اسراء.
- طبرسی، مجمع (بی‌تا). مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن. قم: انتشارات اسلام.
- دفتر انتشارات و فناوری آموزشی. (۱۳۹۹). تعلیم و تربیت شش‌وجهی و مبانی فلسفی آن. مجله رشد. ⁴.
- ستاد مدارس مسجدمحور کشور. ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین. (در دسترس از [10+] setad.org).

- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۰). مصوبه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. (فرهنگستان مطالعات تعلیم و تربیت اسلامی). ۶ .
- ایسنا (منطقه خراسان). (۱۳۹۸). «امانت و عدالت؛ زیربنای جامعه سالم انسانی» ۱۳ .
- حیدری، حسین؛ توانایی، محمدحسین؛ اکبری، فیض‌الله. (۱۴۰۳). «ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی در نظام معیار اسلامی از منظر قرآن و حدیث». فصلنامه پژوهش‌های بازاریابی اسلامی. ۱۶ .
- Wikifeqh. «تعاون بر تقوا (قرآن)» (فصلنامه‌ای از دانشنامه فقهی اینترنتی) ۱ .
- دانشنامه اسلامی (ویکی اهل‌بیت). «آیه ۱۰ سوره حجرات» ۳ .
- Wikifeqh. «آیه شعوبیه (قرآن)» ۹ .

۱ تعاون بر تقوا (قرآن) - ویکی فقه

/https://fa.wikifeqh.ir

D8%AA%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86_%D8%A8%D8%B1_%D8%AA%D9%82%D9%88%D8%A7_(%D9%82%D8%B1%D8%A2%D9%86)%

۲ ۱۱ ۱۲ ۱۳ امانت و عدالت؛ زیربنای جامعه سالم انسانی - ایسنا

-https://www.isna.ir/news/Khorasan-Razavi-146314/%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AA-%D9%88

-D8%B9%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%AA-%D8%B2%DB%8C%D8%B1%D8%A8%D9%86%D8%A7%DB%8C%

-D8%AC%D8%A7%D9%85%D8%B9%D9%87-%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%85%

D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%A7%D9%86%DB%8C%

۳ آیه ۱۰ سوره حجرات - دانشنامه‌ی اسلامی

/https://wiki.ahlolbait.com

D8%A2%DB%8C%D9%87_10_%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%87_%D8%AD%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%AA%

۴ ۷ تعلیم و تربیت شش‌وجهی و مبانی فلسفی آن | دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

-https://www.roshdmag.ir/fa/article/29343/%D8%AA%D8%B9%D9%84%DB%8C%D9%85-%D9%88

-D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D8%AA-%D8%B4%D8%B4-%D9%88%D8%AC%D9%87%DB%8C-%D9%88%

D9%85%D8%A8%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D9%81%D9%84%D8%B3%D9%81%DB%8C-%D8%A2%D9%86%

۵ ۸ ساحت‌های ششگانه تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین

/https://setad.org/6264

۶ ۱۰ مرکز پژوهش‌ها - مصوبه «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش»

https://rc.majlis.ir/fa/law/show/805637

۹ آیه شعوبیه - ویکی فقه

https://fa.wikifeqh.ir/%D8%A2%DB%8C%D9%87_%D8%B4%D8%B9%D9%88%D8%A8%DB%8C%D9%87

۱۴ إن الله يأمر بالعدل والإحسان

-https://www.islamweb.net/ar/article/150635/%D8%A5%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%87

-D9%8A%D8%A3%D9%85%D8%B1-%D8%A8%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%AF%D9%84%

D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AD%D8%B3%D8%A7%D9%86%

۱۵ ۱۶ ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی در نظام معیار اسلامی از منظر قرآن و حدیث

https://imr.yazd.iau.ir/article_710058.html